

مراد کاویانی راد، دانشیار گروه جغرافیای سیاسی دانشگاه خوارزمی...

انتشارات پژوهشکده مطالعات راهبردی....

امنیت، ثبات، توسعه و رفاه در دستورکار همه نظام های سیاسی بوده و از جایگاه ویژه ای برخوردار است و با منابع آبی در دسترس پیوند سرراستی دارند. از این رو، فراهم سازی آب برای زیست شهروندان، بقا و امنیت ملی نخستین کارویژه همه حکومت هاست. بر اساس داده ها، طی یک صد سال گذشته دسترسی واحدهای سیاسی - فضایی و جوامع، به منابع محدود آب شیرین، درگیر تنگنای بنیادی فراوانی شده است و عواملی همچون افزایش جمعیت رشد شهرنشینی؛ افزایش محصولات کشاورزی؛ آلوده کردن منابع آب و دگرگونی های اقلیمی در قالب تغییر الگوی بارش در بسیاری از مناطق به ویژه کشورهای واقع در نوار بیابانی جهان در این امر نقش اساسی ایفا کرده اند. طبیعی است هر اندازه دسترسی به این کالای راهبردی بی جایگزین محدودتر شود به همان اندازه کوششها (برنامه ها و راهبردها) و کشمکش ها (مناسبات قدرت) معطوف به راهکاریابی برای رفع این نگرانی ها خواهد بود. از نیمه دوم سده بیستم تاکنون این هراس وجود داشته است که جنگ های آینده به ویژه در منطقه شکننده باختر آسیا، خاور و شمال خاوری آفریقا آب پایه خواهند بود. از سویی نشانه های فراوانی از کشمکش و همآوردی کشورهای پیرامون حوضه های آبریز مشترک به ویژه کشورهای فرادست و پایین دست رودها بر سر کارها و برنامه های آبی و همچنین تفسیرهای ناهمسان و مخالف با قوانین بین المللی آب، منابع و رودهای مشترک وجود دارد. از سوی دیگر، در مقیاس فراملی درگیری میان جوامع محلی که با خشونت نیز همراه شده است، آینده هراسناکی فراوی امنیت آبی کشورها می نمایاند. این در حالی است که موقعیت جغرافیایی جنب حاره ای کشورمان به همراه فرارگیری آن روی نوار بیابانی جهان و دوری از پهناپ های بزرگ اقیانوسی، ایران را به سرزمینی کم بارش، کم آب و همراه با خشک سالی پیاپی تبدیل کرده است. ضمن اینکه در چند دهه گذشته رشد جمعیت برخاسته از صنعتی شدن، موجب اثرپذیری گسترده در دگرگونی های اقلیمی شده که پیامد اصلی آن دامن گیر مدیریت ناکارآمد منابع آب در مقیاس ملی و فراملی و همچنین باعث افت فزاینده آبخوان های کشور شده است. در مقیاس فرامرزی قرارگیری در کنار چندین حوضه آبریز مشترک و نقش آفرینی در جایگاه دارنده و فرستنده آب در باختر و گیرنده آب در خاور موقعیت و منزلت ژئوپلیتیک خاصی در مناسبات هیدروپلیتیک منطقه ای ایجاد کرده است. نگرانی های یادشده دست کم طی چند دهه گذشته کارگزاران، پژوهشگران و رسانه ها را در قالب به کارگیری «دانش واژه هیدروپلیتیک» به خود مشغول داشته است؛ اما چالش آنجاست که با وجود بیم ها و دل مشغولی های یادشده از دیدگاه معرفتی و بنیادی، «ادبیات هیدروپلیتیک» کم بئیه و نااستوار است؛ هرچند در رخساره کاربردی هیدروپلیتیک، کارهای علمی بسیاری انجام و منتشر شده است. نگرانی های یادشده در قالب واحدهای درسی دانشگاهی در مقطع کارشناسی تا دکتری رشته جغرافیای سیاسی برای درس های «هیدروپلیتیک» در مقطع کارشناسی، «ژئوپلیتیک منابع و محیط زیست» و «بحران های محیطی و امنیت ملی ایران» در مقطع کارشناسی ارشد جغرافیای سیاسی و نیز درس تخصصی «هیدروپلیتیک ایران و حوزه پیرامون» در دوره دکتری جغرافیای سیاسی بازتاب یافته است. بر اساس چنین رویکردی، کتاب «هیدروپلیتیک: سويه ها و رويکردها» در ده فصل تدوین و سامان یافته است.

